

met de mythe die voorhoudt dat theorie slechts beschouwing zou zijn, los zwevend en ver verwijderd van alle werkelijkheid en effectiviteit. Termen als 'ivoren toren' en 'salongeleerde' worden wel eens gebruikt om theorie als onpraktisch en hol af te keuren. Maar volgens Quinney gaat het daar niet om. De criminologische praktijk, dit wil zeggen : morele bevraging, staat niet los van actieve interventie, verandering, en ervaring. Er is eigenlijk helemaal geen reden om 'theorie' van 'praktijk' en 'de realiteit' te (onder)scheiden. 'Theorie' is niet louter een reflectie van of over de 'dingen' maar is steeds ook en tegelijk interventie, dit wil zeggen, het is steeds ook een contact met deze 'dingen', en dit contact leidt dan tot verandering. Dit interveniërend contact suggereert ook een meer persoonlijke dimensie en persoonlijke betrokkenheid. Mensen - ook criminologen dus - ervaren bepaalde gevoelens wanneer zaken zoals criminaliteit en straf ter sprake komen. Niemand - ook criminologen niet - is immuun voor dergelijke gevoelens en voor de ermee gepaard gaande (persoonlijke) betrokkenheid. De criminoloog kan ook daarom onmogelijk een neutrale waarnemer zijn. Integendeel: Quinney's morele ondernemer voelt zich betrokken bij 's werelds leed en wil daar ook iets aan doen. Het valt op dat Quinney de lezer steeds betreft in dergelijke morele onderneming (hij heeft het steevast over 'wij' en 'ons') die er op uit is een collectieve beweging op gang te brengen waarin 'wij criminologen' de verantwoordelijkheid dragen om te getuigen en getuigenis af te leggen. Quinney's woorden roepen het beeld op van een collectief van morele getuigen. Tegelijk roepen zijn woorden criminologen op om, op reflexieve wijze, morele getuigenis af te leggen. Quinney's tekst heeft een mobiliserend effect in de zin dat hij criminologen oproept om hun visie op hun domein, de criminologie dus, te herdenken en hun activiteiten erin mogelijks te heroriënteren. Getuigen en getuigenis afleggen is een reflexieve bezigheid. Criminologische getuigen dienen immers ook hun eigen uitgangspunten te verduidelijken en te bevragen. Op de vraag naar de ethiek van het getuigen zijn er evenwel geen eenvoudige antwoorden.

Vermelde werken

- Becker, H. 1963 *Outsiders: Studies in the Sociology of Deviance* New York : Macmillan.
- Bottoms, A. 2002 'Morality, Crime, Compliance and Public Policy' in Bottoms, A. and Tonry, M. (eds), *Ideology, Crime and Criminal Justice. A symposium in Honour of Sir Leon Radzinowicz* Col-lumpton: Willan.
- Christie, N. 1981 *Limits to Pain* Oxford: Martin Robertson.
- Quinney, R. 1998/2000 *Bearing Witness to Crime and Social Justice* State University of New York Press.

CLAIRE VALIER*

NOTEN

* Birkbeck College, London University (UK)

RECHT EN GEESTELIJKE GEZONDHEIDSZORG

DE OPRACHTEN EN DE METHODOLOGIE VAN DE PSYCHOSOCIALE DIENST, F.O.D. JUSTITIE, DIRECTORAAT-GENERAAL UITVOERING VAN STRAFFEN EN MAATREGELEN.

1. Inleiding

In een recente uitgave van PANOPTICON¹ werd door de leden van de VI-Commissie van Antwerpen een artikel gepubliceerd over de problematiek van de verhouding tussen recht en hulpverlening in het kader van de nieuwe VI-wetgeving en -politiek.

Deze tekst, waarin ook de PSD ter sprake komt, wordt door de PSD-verantwoordelijken beschouwd als een uitnodiging om vanuit de benadering van de PSD de opdrachten en de methodologie van de PSD toe te lichten.

Vooreerst het volgende:

Met de Staatshervorming is hulpverlening aan gedetineerden een bevoegdheid van de Gemeenschappen, en is de expertise de opdracht van justitie.

Mede hierdoor is de kernopdracht van de PSD - opdracht 1 - van de PSD : Het medicopsychosociale advies in het kader van de voorlopige - en de voorwaardelijke invrijheidstelling. Dit advies is verplicht bij straffen van drie jaar en meer (voorwaardelijke invrijheidstelling) en bij seksuele delinquenten en probleemgevallen, op indicatie, bij straffen minder dan drie jaar. (voorlopige invrijheidstelling)

- opdracht 2 :

De opvolging van de geïnterneerden en de verslaggeving van de CBM.

Deze verslaggeving moet niet onmiddellijk beschouwd worden als een VI-expertise, maar als een verslag betreffende een moment in een therapeutisch proces waarbij aan de CBM bepaalde voorstellen worden overgemaakt.

Wil de CBM over een "probleemgeval" een evaluatie ten gronde, wordt best beroep gedaan op "externe" experts.

- opdracht 3 betreft het personeel

Hierbij kunnen we vier taken onderscheiden :

Een eerste taak hierbij gaat uit naar personeelsleden die het slachtoffer werden van traumatische ervaringen tijdens de uitoefening van hun beroep. Zij dienen, indien nodig en door hen gewenst, opgevangen en doorverwezen te worden.

Een tweede taak, belangrijk voor de integratie van het psychosociale in de gevangenis, is het betrekken van personeel bij de uitbouw van bepaalde projecten.

Een derde taak is medewerking verlenen aan de vormingsprogramma's van het personeel.

Een vierde taak is een adviesfunctie, inzonder aan de directie, betreffende bepaalde medicopsychosociale aspecten van penitentiaire instellingen.

- opdracht 4 : Een opdracht tot hulpverlening. Deze opdracht is in feite geen opdracht van de PSD. Ofschoon de Gemeenschappen geleidelijk hun bevoegdheden concretiseren, zijn ze nog niet in staat in iedere penitentiaire instelling de hulpvraag te beantwoorden.

Gezien een noodsituatie moet beantwoord worden, moeten de PSD-actoren geregeld als hulpverlener optreden, wat niet zonder dubbelzinnigheden is.

Deze opdrachten lijken duidelijk voor wie dagelijks met de PSD-werking vertrouwd is.

Merkwaardig hierbij is wel dat er over deze opdrachten weinig formele teksten zijn.

De twee circulaire over de PAD (penitentiaire antropologische dienst), zeker de eerste over de OBE (observatie-, oriëntatie- en behandelings-eenheden) werden niet aangepast aan de actuele opdrachten. Er zijn wel vanuit de PSD-directie een reeks werkdocumenten opgesteld over de opdrachten en de methodologie, maar deze teksten zijn in de eerste plaats interne wegwijzers.

Als formeel document hebben wij het schrijven van de Directeur-Generaal van 4 februari 1998 aan de directie van de strafinrichtingen en aan alle leden van de Psychosociale Dienst betreffende de organisatie van de Psychosociale Dienst waar de Directeur-Generaal de doelstellingen van de PSD als volgt omschrijft:

"...verleent de Psychosociale Dienst een adviseerende medewerking vanuit wetenschappelijke hoek aan de psychosociale reïntegratie van gedetineerden om 'zoveel mogelijk recidive' te beperken."

"...de Psychosociale Dienst advies dient te verstrekken aan de bevoegde overheden om er zoveel mogelijk voor te zorgen dat de delinquenten op een voor hen en de maatschappij adequate manier zouden worden vrijgesteld."

Hierbij wordt duidelijk het medicopsychosociaal verslag als expertiseopdracht geformaliseerd.

Verder staat er in dit schrijven evenwel ook als opdracht van de PSD:

"...medewerking te verlenen aan een veilige en humane tenuitvoerlegging van de straf."

"...meewerken aan een goed verloop van de vrijheidsbeperkende maatregelen."

Deze opdracht roept begeleidingswerk op, en tevens een dubbelzinnigheid bij de opdrachten van de PSD. Hierop zal evenwel verder in de tekst worden ingegaan.

Volgens bepaalde interpretaties wordt deze dubbelzinnigheid nog mistiger: enkel de sociale hulpverlening is de bevoegdheid van de Gemeenschappen, de medische en psychologische zorg blijven federaal. Verduidelijking lijkt aangewezen.

In dit artikel gaat de aandacht naar de kernopdracht van de PSD namelijk het medicopsycho-sociaal advies als expertiseopdracht, en de hierbij gevolgde methodologie. Tevens zal op de dubbelzinnigheid expertise/hulpverlening ingegaan worden, en wordt een standpunt ingenomen.

2. De probleemstelling: enkele pre-eliminatoire kwesties

2.1. HET PROFIEL VAN DE PSD-ACTOR : VAN DE IDENTITEIT VAN HULPVERLENER NAAR DE IDENTITEIT VAN EXPERT.

De expertiseopdracht roept veel vragen op. Enkel een beperkte minderheid van de medicopsycho-sociale actoren heeft als eerste beroepskeuze de expertise. Maatschappelijk werkers, psychologen en psychiaters worden in de eerste plaats opgeleid tot hulpverleners, niet tot experts. Maar eenmaal werkzaam in een penitentiaire instelling, moeten ze vaststellen dat niet de hulpverlening, maar de expertise de eerste opdracht wordt. Identiteitsbedreiging, rolverwarring, spanningen en weerstanden kunnen hiervan het gevolg zijn bij de PSD-actoren. Het enige antwoord hierop is, wat in feite nog niet gerealiseerd is, dat er voldoende middelen worden gegeven en voor de uitbouw van een penitentiair parcours met een psychosociaal detentieplan met onthaal, begeleiding, onderzoek, verslaggeving en voorbereiding van de reclasering, en voldoende middelen voor de hulpverlening.

Met voldoende middelen kan er een psychosociaal detentieplan opgebouwd worden, met een ontmoeting met de gedetineerde, wat motiverend is voor de onderzochte en de onderzoeker.

Hierdoor worden, ook voor een expertiseopdracht, de mogelijkheden gegeven voor ethisch en intellectueel verantwoord werken.

We mogen niet vergeten dat de expertiseopdracht een opdracht is met grote verantwoordelijkheid, waarbij ook de actoren kunnen verantwoordelijk gesteld worden.

2.2. EXPERTISE, HULPVERLENING, ORGANISATIESTRUCTUREN

Inzake expertise en medicopsycho-sociale zorg in en rond de gevangenis wordt regelmatig de vraag gesteld: Wie is er bevoegd voor wat, wie betaalt wat ? Volksgezondheid ? Justitie ? In België de gemeenschappen.

Formeel kan er zeker gepleit worden voor het uitvoeren van de hulpverlening en expertise, extern aan, onafhankelijk van de strafuitvoering in de gevangenis.

Formeel is dit het te volgen scenario, maar het valt te betwijfelen of de gedetineerden, de penitentiaire werkers, maar ook de besluitvorming en de maatschappij van deze theoretisch te verantwoorden optie "beter" zullen worden.

De externe expertise roept twee problemen op:

1. Een methodologisch probleem
Hoe moet de penitentiaire wetenschap over een gedetineerde vertaald worden aan de externe expert.
De PSD beschikt over de gegevens van observatie en follow-up van een gedetineerde, wat niet onmiddellijk het geval is voor de "externe" expert.
2. Wat met de betrokkenheid van de externe expert ?
Ofschoon bij deze expert ook een transferiële dynamiek meespeelt, wordt van de externe expert enkel verwacht dat hij de gedetineerde onderzoekt en zijn verslag overmaakt, niet dat hij een debat met de gedetineerde begint.
Twee voorbeelden:
 - Een psycholoog maakt een kwaliteitsverslag, vertrekkend van een wetenschappelijk goed onderbouwde commentaar op de Rorschach en de Szondi. De contra-indicaties en de gevaarlijkheid worden voorgesteld, waarbij eventueel de negatieve selectie kan opgeroepen worden. Daarmee eindigt het ver-

slag en "penitentiaire bejegenaars, trekt uw plan daarmee".

- Een directeur uit Frankrijk vertelde ooit het volgende:
Drie psychiatrische experts spraken, elk afzonderlijk, een half uur met een "hoogst problematische" gedetineerde. Een negatief advies wordt opgesteld en "daarmee was de kous af". Hoe moeten de penitentiaire bejegenaars na een dergelijk verslag verder werken?

De PSD kiest niet "voor een beetje expert, voor een beetje hulpverlener": Bepaalde PSD-actoren blijven zich in de eerste plaats hulpverlener voelen. Ze maken wel verslagen - de opdracht verplicht - maar deze verslagen hebben hierdoor vaak een verdedigend karakter.

De PSD kiest voor een "objectieve" maar tezelfdertijd "genereuze" expert.

De opdrachtgever heeft recht op een zo wetenschappelijk mogelijke, een zo objectief mogelijke informatie: de risico's moeten worden voorgesteld, maar binnen de grenzen van de wetenschappelijke objectiviteit en de wettelijke voorschriften, is er de *openheid* voor de persoon van de gedetineerde.

Deze opdracht is niet altijd gemakkelijk, want voor bepaalde wetsovertreders is het gemakkelijker de talrijke negatieve aspecten te beschrijven dan de zeldzaam positieve, en in bepaalde dossiers blijft er alléén het humanisme over, voor het standpunt van de dader.

Van de PSD-actor wordt verwacht dat hij

- vertrekkende van de probleemaspecten het debat aangaat met de gedetineerde. Het pretherapeutisch werk met de seksuele delinquenten kadert in deze benadering.
- in moeilijke dossiers zoekt naar het mogelijke.
- de vaak moeilijke boodschappen op een passende wijze naar de gedetineerde vertaalt.

Na de wetenschappelijke informatie en het afwegen van de risico's, willen we het beste voor

de gedetineerde, de zoveelste variatie op "punir le coupable et le rendre meilleur"².

Dit model kan dubbelzinnigheden vertonen, maar is te verkiezen boven dat van de "externe" expert.

Maar het weze echter duidelijk, ook voor de onderzochte en de onderzoeker: De begeleidingsopdracht van de PSD is geen onafhankelijke hulpverlening maar is een modaliteit van het psychosociaal detentieplan met het oog op adviesverlening.

2.3. VEILIGHEIDSBETOOG, HET VERALGEMENEN EN HET "GRONDIGER" WORDEN VAN DE MEDICOPSYCHOSOCIALE ADVIEZEN, PENITENTIAIRE RUST

Wat een grote invloed heeft op de horizon, waarin de PSD zijn expertiseopdracht moet uitvoeren, is het veiligheidsbetoog, dat in de maatschappij veel belangrijker geworden is.

Er is een tijd geweest dat de regel een invrijheidstelling was na een derde van de straf, en uitstel eerder de uitzondering. Maar door het veiligheidsbetoog wordt er gemakkelijker uitgesteld, wordt de negatieve selectie minder uitzonderlijk, kiezen bepaalde gedetineerden, zeker bij kleinere straffen, voor strafeinde, om zonder voorwaarden te kunnen vrijkomen.

Door deze evolutie is ook de "beleving" van de onderzoeker door de gedetineerde veranderd: vroeger werd de OBE-actor vaak beleefd als een begeleider, een advocaat in een moeilijke VI-procedure.

Nu krijgt hij het gelaat van een inquisiteur.

Het "veralgemenen", het "grondiger" worden van de psychosociale onderzoeken kan ook destabiliserend werken op de gedetineerde.

Uitstel, toename van de negatieve selectie, "indringende" onderzoeken: het kan allemaal de penitentiaire rust verstoren, en de directeur is juist zo gevoelig voor deze penitentiaire rust.

Vanuit zijn logica is deze benadering te begrijpen, hij is overigens verantwoordelijk voor deze penitentiaire rust.

Ooit zei een directeur: "Een uitstel betekent en de directeur en de gedetineerde zenuwachtiger maken."

Mede hierdoor is het reeds gebeurd dat in risico-dossiers de directie omwille van de penitentiaire rust vanaf een derde van de straf vooral denkt aan uitgangspemissies, penitentiaire verloven en invrijheidstelling.

Hierbij wordt soms wel het veiligheidsbe-
toog van de maatschappij en de objectiviteit van het advies waarin mogelijkheden, problemen en risico's worden aangeduid, opzij geschoven.

Het spanningsveld tussen penitentiaire rust en het veiligheidsbe-
toog, waarbij de mogelijkheden, de risico's, en de recidive worden gebalan-
ceerd is structureel, en zo maar niet op te lossen, maar vraagt wel onze aandacht.

3. De modellen

Het model van de PSD, het eigen model, verwijst naar andere modellen van persoonlijkheids-
onderzoeken, van "case-study". Deze modellen worden voorgesteld in "Op zoek naar een model voor het persoonlijkheidsonderzoek"³ en in "Psychosociale verslaggeving en strafuitvoering"⁴.

Samenvattend vermelden wij hier enkele modellen:

- De psychoanalyse:
Freud: vijf gevallenstudies (Dora, De kleine Hans, De rattenman, De wolvenman, Rechter Schreber)
Lacan: Motifs du crime paranoïaque, le crime des soeurs Papin
- De Daseinsanalyse:
R. Kuhn: Mordversuch eines depressiven fetischisten und sodomisten an einer dirne.
- Een sociaal-antropologische, structureel-analytische methode:
M. Foucault met "Moi, Pierre Rivière, ayant égorgé ma mère, ma soeur et mon frère."
- De pleidooien van de strafpleiters uit de negentiende eeuw, die mede "de psychologie van de dader" hebben gevormd. Chaix D'Est Ange, Berryer: het geval La Roncière

- De gevallenstudies uit de Duitse klassieke psychiatrie:
R. Gaupp: het geval Wagner
- In het bijzonder vermelden wij het model van Prof. Dr. J.P. Dewaele, onder wiens leiding in het POC (Penitentiair Oriëntatiecentrum) in de gevangenis van St-Gillis van 1963 tot 1987 op een exemplarische, academische wijze "problematische" gedetineerden op hun persoonlijkheid werden onderzocht.

Het model van Prof. Dewaele blijft voor de PSD nog steeds een belangrijke referentie⁵

4. Het eigen model, het model van de PSD

4.1. ALGEMENE BEMERKINGEN

4.1.1. DE BEPALING

4.1.1.1. DE DRIE GRONDSTRUCTUREN

Het eigen model noemen we:

- NARRATIEF:

De psychologische roman wordt hierbij de referentie. Wij vertrekken van een levensgeschiedenis als verhaal, om te komen tot een interpretatie van de persoonlijkheid, tot een (eventuele) diagnose

Het narratieve is het concept dat ons model draagt.

"Met een verhaal bouwt de mens zichzelf en de wereld uit. Hij wordt gedragen door verhalen, die er reeds vanaf zijn geboorte waren, want hij draagt een naam die hij niet aan zichzelf gegeven heeft.

Deze verhalen maken zijn faam en naam tijdens zijn leven en overleven hem na zijn dood.

Dit verhaal is geen schijn, geen doxa met erachter waarheid, maar het verhaal is het ZIJN zelf van de mens⁶.

Hierbij aansluitend hebben wij de benadering van de biografie door de Franse filosoof L. Sève in "Marxisme et théorie de la personnalité".

"La science de la biographie telle que nous la comprenons a essentiellement pour tâche de saisir les structures, les contradictions, la dialectique de la vie personnelle a travers se forme et se transforme la personnalité singulière et se déplore l'activité⁷."

Een sterk voorbeeld van de narratieve methode is de roman van de Duitse schrijver Von Salomon: "Le questionnaire" (we nemen de Franse vertaling):

Als antwoord op een vragenlijst van de Amerikaanse bezettingsautoriteiten in het kader van de denazificatie-politiek schrijft de betrokken auteur een autobiografische roman van 648 bladzijden ⁸.

Overigens is het aan te bevelen aan de experts meer psychologische romans te lezen dan handboeken van psychologie en psychiatrie, wat overigens ook de opvatting was van Freud in zijn werk "Waan en droom in de Gradiva van Jensen" ⁹.

- LITERAIR

Wij stellen een literair model voor in tegenstelling met een conceptenmodel uit de corpus van de psychiatrie en psychotherapie. Wij pleiten voor een vertaling, gekenmerkt door strengheid en eenvoud, in het literaire.

Wat duidelijk begrepen wordt, kan ook duidelijk omschreven worden:

Een eenvoudig voorbeeld van een conceptenmodel en een literair model is het volgende:

We kunnen spreken van een paranoïde en schizoïde persoonlijkheidsstoornis: wij kunnen ook spreken van een persoon die moeilijk contacten legt en in het dagelijkse leven meer dan wantrouwig reageert.

Aandacht moet vooral gaan naar de literaire vertaling van het testdiagnostisch materiaal, in het bijzonder het projectief materiaal: voorkomen moet worden dat een verslag in het kader van een voorwaardelijke invrijheidstelling vooral bestaat uit bladzijdenlange technische commentaar op bijvoorbeeld een Rorschach.

Een dergelijke benadering hoort thuis in een seminarie over de Rorschach, niet in een VI-advies.

Er moet naar een evenwicht gezocht worden tussen

1. een technisch commentaar
2. een synthese met een band naar de kliniek
3. een leesbaarheid voor actoren die niet uit de medicopsychosociale sector komen.

Tenslotte willen we twee mogelijkheden voorstellen om het testdiagnostisch onderzoek voor te stellen:

- ofwel worden de testen geïntegreerd in de klinische persoonlijkheidschets, wat de leesbaarheid ten goede komt, maar waarbij de wetenschappelijke bronnen, wat de testen toch zijn, in een "flou artistique" omhuld worden.
- ofwel worden de testen "afzonderlijk" voorgesteld, wat schools kan overkomen, maar wat de wetenschappelijkheid ten goede komt.
- HERMENEUTISCH

We geven een verklarend kader aan het verworven materiaal.

4.1.1.2. FILOSOFISCHE VOORONDERSTELLINGEN

4.1.1.2.1. POSITIVISME

Onze houding is deze van een mild positivisme, in de zin dat vooral de kennis van de feiten vruchtbaar is.

In de lijn van het positivisme moeten wij "schrijven over wat er is".

Hier komt een zekere opvatting over de waarheid ter sprake:

"Voilà le sens de la définition universellement acceptée de la vérité."

"Veritas est adequatio rei et intellectus."

"Par RES il faut entendre une chose que nous percevons ou que nous imaginons au moment présent. Par INTELLECTUS il faut entendre la notion préalable de la chose perçue ou imaginée."

"La conformité exacte, adequatio rei conformitas, du sujet perçu ou imaginé avec son type mental, est sa vérité." ¹⁰

"Wij moeten alleen schrijven over wat er is." lijkt banaal, maar soms stuiten wij op experts die zaken schrijven die er niet zijn, die bij normale mensen spreken van ernstige psychische disfuncties, die van manisch-depressieve psychose spreken bij een psychopathische gewoontemisdadiger.

Op deze benadering zal als kritiek uitgebracht kunnen worden dat wij ons beperken tot "de oppervlakte van de zee" en dat in bepaalde gevallen ook aan "een oceanografisch onderzoek" moet kunnen gedaan worden.

Hierop antwoorden we dat er "aan de oppervlakte van de zee veel te zien is", maar psychodynamische, "dieptepsychologische" verklaringen kunnen ook waardevol of verrijkend zijn.

Deze laatste verklaringen blijven voor ons evenwel in de eerste plaats denkrichtingen, wegwijzers met vaak een hypothetisch karakter. In bepaalde gevallen kunnen wij deze hypothesen onderschrijven, in andere gevallen veel minder.

4.1.1.2.2. MOGELIJKHEDEN EN BEPERKINGEN VAN EEN ONDERZOEK: EEN KENNISTHEORETISCHE BENADERING

Wij moeten ervan bewust blijven dat bij een persoonlijkheidsonderzoek, zelfs bij een grondig, er grenzen zijn zowel aan de kant van het te kennen object als aan de kant van het kennend subject.

Tussen de verklarende elementen van een delict en het delict zelf zal er steeds een afgrond zijn, welke de armoede van het weten niet zal kunnen overbruggen.

In "Résistances, De la psychanalyse" schrijft Derida, de Franse filosoof: "Il y a toujours une reste, une trace qui nous échappe..."¹¹.

"Het eerste en het laatste woord van een mens zijn niet te kennen"¹².

De psychiater kan hooguit "enkele lichtjes aansteken in de grote duisternis".

Dit mag ons evenwel niet weerhouden een grondig onderzoek uit te voeren.

In de loop van een dergelijk onderzoek vinden we soms verklarende elementen, een pathologie, waarvan wij bij een eerste benadering geen weet hadden.

Maar wij moeten voorzichtig blijven en ons houden voor constructies waarvoor er geen grond is.

Dit standpunt is radicaal verschillend van een filosofie, van een psychologie van doorzichtigheid waar alles kenbaar is, waar "wie zoekt, die vindt".

4.1.2. DE DRIE SYSTEMEN

In de medicopsychosociale expertise zijn er drie systemen werkzaam: 1° de narratieve methode, 2° het formeel onderzoeksschema: de bronnen, 3° het psychosociaal detentieplan.

Deze drie systemen zijn van elkaar onderscheiden, maar verwijzen toch naar elkaar, impliceren elkaar.

1. De narratieve methode
Het leven van de mens als verhaal.
2. Het formeel onderzoeksschema, de bronnen
 1. anamnese
 2. heteroanamnese
 3. studie van de documenten (onder meer gerechtelijk bundel, medicopsychosociale verslagen)
 4. testing
 5. medische onderzoeken
 - neurologisch onderzoek
 - genetisch onderzoek
 - internistisch onderzoek
 6. gegevens van de observatie
 7. gegevens van de follow-up
3. Psychosociaal detentieplan
penitentiair parcours:
 - onthaal
 - begeleiding
 - onderzoek en verslag, psychosociaal verslag stricto sensu
 - reclassering
 - evaluatie op de referentiemomenten van de detentie

Op grond van de integratie van deze drie systemen, wat niet zonder tegenstelling is, komt de **BESLUITVORMING** van het medicopsychosociaal advies tot stand.

In deze besluitvorming wordt de **PERSOONLIJKHEID**, eventueel een **DIAGNOSE**, de **CRIMINOGENESE**, de **PROGNOSE** met het **RISK-ASSESSMENT**, en de **RECLASSERING** beschreven.

Wat de eventuele **DIAGNOSE** betreft:
De klinische ervaring, zeker van de "problematische gevallen", leert ons dat de **SINGULIERE LEVENSGESCHIEDENIS**, voorgesteld en geïnterpreteerd in al zijn facetten, onderscheiden is van

en ons veel meer leert dan de FORMELE DIAGNOSTIEK als bijvoorbeeld de DSM welke vaak reducerend is.

Wat de PROGNOSE en het RISK-ASSESSMENT betreft:

Traditioneel wordt in een PSD-verslag een klinische uitspraak over een prognose gedaan.

Met de evolutie van de wetenschap wordt er naar gestreefd de klinische uitspraken te onderbouwen met de risicotaxatie instrumenten.

Deze instrumenten leiden evenwel geen onafhankelijk leven, maar worden geïntegreerd in het geheel van de onderzoeksresultaten.

Deze expertise is in wezen PLURIDISCIPLINAIR: maatschappelijk werker, socioloog, criminoloog, psycholoog, psychiater, medische specialisten.

Ondanks dit pluridisciplinair karakter is er een homogeen verslag, is er een eenheid van tekst nodig.

4.2. BIJZONDERE BEMERKINGEN

4.2.1. ONDERZOEK VAN NORMALEN, ONDERZOEK VAN GESTOORDEN.

In het penitentiair milieu komen we veel meer dan in een psychiatrisch milieu in aanraking met "normale" personen en/of met personen die normaal lijken.

Het onderzoek van normale personen is vaak veel moeilijker dan het onderzoek van psychisch gestoorden.

Bij het onderzoek van deze laatste groep moeten wij inde eerste plaats beschrijven wat wij ervaren en om deze gegevens te verduidelijken kunnen wij beroep doen op het corpus van de psychiatrie en de psychotherapie, bijvoorbeeld bij een schizofreen.

Een interpretatie van de persoonlijkheid, een eventuele diagnose, een criminogenese bij personen die normaal lijken, met overigens een banale levensgeschiedenis, maar die ook een ernstig delict gepleegd hebben, kan uitermate moeilijk worden.

Hierdoor kan bij de studie van normalen, van de normaal lijkende persoonlijkheid testdiagnostiek belangrijk worden.

4.2.2. HET ONDERZOEK ALS ONTMOETING MET DE GEDETINEERDE

Aandacht gaat hierbij naar de ONTMOETING, HET WERKEN met gedetineerden in een expertisepopdracht.

Deze bejegening is verschillend van de "klassieke" hulpverlening, en zeker verschillend van de behandeling van de vrije en gemotiveerde patiënten.

Deze verschillen mogen echter niet geradicaliseerd worden: in de hulpverlening aan delinquenten is er vaak een vervreemdend dwangelement, maar bijvoorbeeld de opvang van agressieve schizofrenen met druggebruik in vrijheid gebeurt ook niet zonder dubbelzinnigheden. "Lopen er niet in de psychiatrische ziekenhuizen veel rechters rond zonder toga, en veel politieagenten zonder uniform?"

De expertise in de strafuitvoering is geen "koud gebeuren" beperkt tot enkele gesprekken, de studie van enkele documenten, en een schriftelijke weergave hiervan, maar het gaat over een *relatieve gebeuren*, in het kader van een psychosociaal detentieplan, van een penitentiair parcours met ONTHAAL, BEGELEIDING, ONDERZOEK, VERSLAG, RECLASSERING en EVALUATIE van de belangrijke penitentiaire momenten.

Formeel en inhoudelijk is de ADVIESFUNCTIE verschillend van de HULPVERLENINGSFUNCTIE, en dat moet duidelijk zijn en voor de onderzochte en voor de onderzoeker, maar in de praktijk zijn er schakeringen mogelijk: DIAGNOSTISCH WERKEN heeft altijd THERAPEUTISCHE IMPLICATIES.

Bejegening van delinquenten is vaak dubbelzinnig, is wellicht structureel vaak dubbelzinnig: **Wantrouwen en verwerping wisselen voortdurend af met vertrouwen en aanvaarding.**

Goede objectrelaties slaan plots om in slechte door het mechanisme van de SPLITTING, eigen

aan de borderlinestructuren, welke wij zo vaak tegenkomen bij de delinquenten.

Deze ontmoeting met de delinquent wordt vaak een *lijf-aan-lijf gevecht*.

Deze persoonlijkheidsreacties worden nog versterkt door het feit dat het diagnostisch werk gebeurt in een penitentiair midden, dat geen therapeutisch milieu is, maar de sociale ruimte van de straf van de vrijheidsberoving, en door het feit dat de finaliteit van het diagnostisch werk niet in de eerste plaats het starten van een therapie is, maar een advies inzake een voor de gedetineerde zo belangrijk goed als vrijheid.

Defensieve en conformerende houdingen, manipulaties en opportunisme kunnen de contacten met de gedetineerde kleuren.

Bovendien versterkt het penitentiair systeem, welke nog steeds in de eerste plaats een midden van veel gunsten en weinig rechten is, de opportunistische neigingen van bepaalde gedetineerden.

Mede hierdoor is het niet te verwonderen dat de ontmoeting met de gedetineerde een meerzinnig kluwen wordt.

We mogen niet vergeten dat een onderzoeker, een hulpverlener, zeker die van delinquenten, bedrogen kan worden.

Mede hierdoor kan onze houding gekenmerkt worden door een "wantrouwen in theorie", en "vertrouwen in de praktijk", "om vooruit te kunnen komen".

Maar er kan gewerkt worden met de gedetineerde:

Binnen het formele kader van de onderzochte en de onderzoeker worden woorden uitgewisseld, en wanneer woorden eenmaal worden uitgesproken, gaan deze woorden hun eigen weg¹³.

De psychoanalysten spreken hierbij van "ça parle"¹⁴.

Door deze dynamiek kan er een gebeuren van TRANSFER en identifikatie op gang gebracht

worden: "Des qu'il y a quelque part le sujet suppose savoir, il y a transfert.", stelt Lacan¹⁵.

Hoe verlopen de contacten met de gedetineerden in de dagelijkse praktijk?

Met het veiligheidsbetoog in de maatschappij, met de wetten op de seksuele delinquentie en de VI, waarbij de expertisep opdracht door de PSD versterkt en geformaliseerd wordt, is er een evolutie merkbaar in de ontmoeting met de gedetineerde.

In de jaren tachtig was de opdracht van de PAD observeren, oriënteren en behandelen, en werd de "adviseur" vaak beleefd als "een begeleider" in een moeilijke VI-procedure.

De gesprekken verliepen meestal in een "relatieve" openheid, soms in positieve zin, soms met weerstanden.

Zelden werden wij geconfronteerd met personen met grote weerstanden of met personen met een grote openheid.

De praktijk van de PSD-expertise, met het inzagerecht door de gedetineerde van zijn dossier, leert ons dat deze ontmoeting veel moeilijker verloopt dan verwacht, dat het relationele kluwen nog ingewikkelder geworden is, maar leert ons ook dat er te weinig reflectie is over de structuur van de ontmoeting, over de moeilijkheden.

Vertrekkende van de initiële opdracht "wetenschappelijke objectiviteit" koppelen aan "een openheid voor de gedetineerde" worden er - schematisch - als het ware drie scenario's door de PSD-actoren geschreven:

1. Bepaalde PSD-actoren blijven in hun hart, in hun wezen, hulpverleners, wat de contacten met de gedetineerden "gemakkelijker" maakt, maar wat ook de verslaggeving kleurt.
2. Anderen proberen het samengaan van de wetenschappelijke objectiviteit en de openheid naar de gedetineerde te concretiseren.
3. Er zijn er ook die in de balans vooral aandacht geven aan de wetenschappelijke objectiviteit, en minder aan het relationele

kluwen, met als gevolg, veel verzet bij bepaalde gedetineerden, tot zelfs verwerping van bepaalde PSD-actoren.

4.2.3. UITZONDERLIJK ONDERZOEK VAN HET UITZONDERLIJKE GEVAL, ALLEDAAGS ONDERZOEK VAN HET ALLEDAAGS GEVAL.

Bij een gevalsstudie trekt "het uitzonderlijke" vaak veel aandacht: bij de studie van delinquenten nog meer dan bij psychiatrische gevallen.

Bij delinquenten is er als het ware behoefte aan veel gruwel. Wij denken hierbij aan Pierre Rivière, die zijn moeder, zijn zuster en zijn broer met een zeis gedood heeft ¹⁶.

Ook bij de psychiatrische gevallenstudies wordt gemakkelijk veel aandacht besteed aan het "opvallende" zoals "het waansysteem van rechter Schreber" ¹⁷.

Het "uitzonderlijke" geval blijft belangrijk maar onze aandacht moet ook uitgaan naar het "allegaagse".

4.2.4. HET ONDERZOEK ALS TEKST

In onze adviezen is ook de tekst als tekst belangrijk.

Het is niet voldoende enkele goede ideeën naar voor te brengen, maar de taalkundige vorm waarin ze voorgesteld worden moet zeer goed zijn.

De inhoud wordt ten dele door de vorm bepaald. Een duidelijke, eenvoudige formulering is noodzakelijk:

een tekst moet beantwoorden aan de normen van de "literaire logica".

5. Vormelijk model van een persoonlijkheidsonderzoek

- PROBLEEMSTELLING

In een probleemstelling wordt soms samenvattend voorgesteld waarover het in een bepaald geval gaat, welke moeilijkheden er zijn, en welke voorstellen en oplossingen er voorhanden zijn.

- DELICT
- SLACHTOFFER
- BIOGRAFIE
- PENITENTIAIR GEDRAG

- TESTDIAGNOSTISCH ONDERZOEK
- INTELLIGENTIE-ONDERZOEK
Bijvoorbeeld WAIS-III
- PERSOONLIJKHEIDSVRAGENLIJSTEN
Bijvoorbeeld MMPI
- PROJECTIEVE TECHNIEKEN
Bijvoorbeeld Rorschach, TAT, Mijn leven als dier, Szondi
- ONDERZOEK NAAR PSYCHO-ORGANICITEIT
- TESTEN IN VERBAND MET SEKSUELE DELINQUENTIE
Bijvoorbeeld MSI
- RISICOTAXATIE
- ALGEMEEN
 - HCR-20
 - PSYCHOPATHIC CHECKLIST REVISED van HARE
- SEKSUEEL (ter studie)
 - SVR-20
 - SORAG
 - RRASOR
 - STATIC 99
 - SONAR
 - SARA

PERSOONLIJKHEID
(eventueel diagnose DSM-IV)

CRIMINOGENESE

PROGNOSE

- op strafrechtelijk vlak
- op psychiatrisch, psychosociaal vlak
- {RISKASSESSMENT}

RECLASSERING, concreet uitgewerkt

- voorwaarden
- vorming, bezigheid, werk
- inkomsten
- woonst
- medicopsychosociale begeleiding

BESLUIT

Als besluit (epiloog) wordt een samenvatting gemaakt die dan een proloog wordt.

DR. MAX VANDENBROUCKE *

NOTEN

* Geneesheer-Directeur PSD

1 R. Perriëns, M. Hendrickx, M. Ronse, *De voorwaardelijke invrijheidstelling, een werkvorm tussen recht en hulpverlening. Explicitering van de visie van de Commissie van de voorwaardelijke invrijheidstelling in Antwerpen over de relatie tussen recht en hulpverlening*, Panopticon 3 (2004), pp 281-293.

2 Le Pelletier de Saint-Fargeau, *Rapport sur le projet du code pénal*, Archives parlementaires, 28 mai 1791, volume 26, p. 31.

3 M. Vandenbroucke, *Op zoek naar een model voor het persoonlijkheidsonderzoek*, Psychiatrie en verpleging, 3 (1994), pp. 122-137.

4 M. VANDENBROUCKE, *De psychiatrische expertise in strafzaken: vaak vergeten, maar niet onbelangrijk*, Rechtskundig Weekblad, 3 (1995), pp. 1353-1362.

5 J.P. DEWAELE, *Daders van dodingen, vergelijkende analyses*, Arnhem, Kluwer rechtswetenschappen en Gouda quint, 1990. J.P. DEWAELE, *Daders van dodingen, gevalsstudies*, Arnhem, Kluwer rechtswetenschappen en Gouda quint, 1990.

6 S. YSSELING, *Mimesis*, Baarn, Ambo, 1990.

7 L. SÈVE, *Marxisme et théorie de la personnalité*, Parijs, Éditions Sociales, 1975.

8 E. VON SALOMON, *Le questionnaire*, Parijs, Gallimard, 1982.

9 S. FREUD, *Der Wahn und die Träume in W. Jensens "Gradiva"* in: S. Freud, *Gesammelte Werke*, 7, Frankfurt am Main, S. Fischer Verlag, 1999.

10 D. MERCIER, *Métaphysique générale, ou ontologie*, Parijs, Félix Alcan, p. 20.

11 J. DERRIDA, *Résistances, De la psychanalyse*, Parijs, Galilei, 1996.

12 S. YSSELING, *Rethoriek en filosofie*, Bilthoven, Ambo, 1975.

13 M. FOUCAULT, *L'ordre du discours*, Parijs, Gallimard, 1996.

14 S. YSSELING, *Rethoriek en filosofie*, opus citatum.

15 B. BAAS, A. ZALOSZYC, *Descartes et les fondements de la psychanalyse*, Navarin Osiris, 1988, p. 162.

16 M. FOUCAULT, *Moi, Pierre Rivière, ayant égorgé ma mère, ma soeur et mon frère, un cas de parricide au XIXième présenté par M. Foucault*, Parijs, Gallimard, 1975.

17 S. FREUD, *Cinq psychanalyses*, Parijs, Presses universitaires de France, 1975.

CRIMINOLOGIE EN METHODOLOGIE

CRIMINALITEIT IN EEN RUIM PERSPECTIEF: DE POSTACADEMISCHE VORMINGSCYCLUS 'CRIMINALITEIT EN RECHTSHANDHAVING IN BEELD' AAN DE VUB

Onveiligheidsgevoelens, criminaliteit, dadergroeperingen, opheldering, slachtofferschap, ...het zijn allemaal begrippen waarmee iedere burger elke dag geconfronteerd wordt. De vraag of de criminaliteit in een samenleving stijgt of daalt, is niet langer uitsluitend een politiek hot issue. Sinds de intrede van de planningscyclus door de Wet op de Geïntegreerde Politie ingevoerd, en de daarmee samenhangende investering in de opmaak van zonale veiligheidsplannen, actieplannen, beleidsplannen voor het parket, performantiesystemen en kwaliteitsmetingen, wordt de term 'criminaliteit' meer dan ooit van diverse betekenissen voorzien. Een 'daling van de criminaliteit' wordt door veel politiediensten in de actieplannen naar voren geschoven als evaluatie-indicator. Criminaliteit kan echter beschouwd worden als een koepelbegrip voor allerhande vormen van zeer diverse ongewenste en onwettige gedragingen, die niet steeds met elkaar kunnen worden vergeleken. Bovendien meten zeer diverse, en vaak gebrekkige instrumenten, deze criminaliteit. Cijfers van de door de politie geregistreerde criminaliteit opgesteld in een proces-verbaal laten duidelijk een andere criminaliteitsplaatje zien dan hetgeen de bevolking omschrijft in de Veiligheidsmonitor. De parketcijfers, die recent werden ter beschikking gesteld, laten geen interne vergelijkingen toe tussen de diverse parketten en al zeker niet met de politiecijfers. De diverse actoren in de strafrechtelijke piramide hechten verschillende bete-